

Urbanizem je bil od nekdaj prostORIZACIJA in vizualizacija družbeno-ekonomskega razvoja

Intervju s Kaliopo Dimitrovsko Andrews

Pogovarjali sta se Irena Kirn in Špela Kuhar

Kaliopa Dimitrovska Andrews (1949), znanstvena svetnica in izredna profesorica za področje urbanizma na Univerzi v Ljubljani, je leta 1974 diplomirala na Fakulteti za arhitekturo (FAGG) Univerze v Ljubljani, leta 1989 magistrirala na interdisciplinarnem študiju prostorskega in urbanističnega planiranja (FAGG – VTO Gradbeništvo in geodezija) in leta 1994 doktorirala na Fakulteti za arhitekturo. Del podiplomskega študija je opravila na Joint Centre for Urban Design, Oxford Brookes University (1987–1988, 1990–1993). Je pooblaščen inženirka ZAPS in ima licenco za izdelavo planskih dokumentov Ministrstva za ekonomski razvoj Črne gore. Med letoma 1975 in 1980 je bila zaposlena kot odgovorna projektantka pri Medicoengineeringu, od leta 1980 do 2010 pa na Urbanističnem inštitutu RS, v obdobju 1994–2009 kot direktorica. Ukvarja se z raziskovanjem, izobraževanjem, publicistiko ter strokovnim in praktičnim delom na področjih prostorskega planiranja, urbanizma in urbanističnega oblikovanja. Za uspešno dolgoletno udejstvovanje na področju prostorskega načrtovanja je leta 2007 prejela nagrado platinasti svinčnik ZAPS, leta 2009 pa skupaj s sodelavci še zlati svinčnik ZAPS (za prostorsko-urbanistični načrt občine Tivat). Življenje in delo arhitektke Kaliope Dimitrovske Andrews sta prežeta s svetovljanstvom in širino, tako v smislu prostora bivanja kot v smislu delovanja. Kot pravi, ti študij arhitekture omogoča, da izbiraš širino pogleda in v svojem delovanju spreminjaš merilo.

© Jane Štravs

Iz Skopja ste leta 1968 prišli študirat v Ljubljano. Kakšna se vam je takrat zdela?

Vedno me je vleklo v širni svet in imela sem srečo, da sem lahko veliko potovala. Ko sem prišla študirat v Ljubljano, se mi je mesto zdelo zelo privlačno. Motilo me je le, da ob sobotah in nedeljah na ulicah ni bilo ljudi. Vsi so bili na vikendih, v mestu smo ostali le vojaki in študenti, ki smo bili od daleč in nismo mogli domov. Bila sem zelo urban človek, prišla sem iz centra Skopja, ki je precej večje mesto od Ljubljane. V Skopju smo imeli navado, da smo šli po šoli na korzo, v javne prostore mesta, tudi ob koncih tedna je bilo mesto živahno.

Kaj je bilo razlog, da ste prišli študirat v Ljubljano?

Do zadnjega nisem vedela, kaj bi študirala. Nihala sem med arhitekturo in medicino. Če bi ostala v Skopju, bi mogoče celo študirala medicino, kot večina mojih prijateljic. Tako pa sem prišla v Ljubljano. Takrat je bila namreč ljubljanska šola s profesorjem Ravnikarjem najbolj znana in cenjena. Eden od razlogov je bila tudi situacija moje dobre prijateljice Biljane, katere fant je študiral v Zagrebu. Želela mu je biti bližje in se je odločila za študij v Ljubljani. Tako sva šli skupaj na sprejemne izpite, ki so med drugim vključevali tudi pogovor s profesorji. Vlekli smo razglednice in razložiti si moral, kaj je na njih. Spomnim se, da sem izvela Sacré-Cœur v Parizu, in o njej sem veliko vedela. Se pa spominjam komentarja profesorja Jožeta Koželja, češ, ali so me starši poslali v Ljubljano malo zapravljat denar. Žal mi je, da ga pozneje nisem imela priložnosti vprašati, zakaj je šel on doktorirat v Skopje (*smeh*). Sicer je bil izvrsten strokovnjak.

»Študij arhitekture ti omogoča, da izbiraš širino pogleda in v svojem delovanju spreminjaš merilo.«

Kako so starši sprejeli vašo željo po študiju v Ljubljani?

Bili so zelo pozitivni in mi niso delali težav, tudi oče je študiral v drugi republiki, v Beogradu. Akademsko leto 1968/69 je bilo sicer nemiren čas (praška pomlad, študentske demonstracije). Če bi bila jaz na njihovem mestu, ne vem, ali bi svojo hčerko pustila samo v tujino.

Kako vam je bil všeč študij v Ljubljani?

Študij se mi je zdel fantastičen, tudi kolegi so bili izredni. V prvem letniku sta bila najbolj karizmatična prof. Marjan Amaliotti in prof. Niko Kralj. Amaliotti je pri vajah za vsako slabo rešitev, ki smo jo naredili pri projektiranju enodružinske hiše, narisal karikaturu. Če si si vzel čas in pridno čakal, da prideš na vrsto za korekture, si se veliko naučil, karikature nisi mogel kar tako pozabiti. Kralj nam je kot vajo naročil izboljšavo funkcije in oblike predmeta po lastnem izboru. Potem je naše predloge posnel na diapozitive in jih predvajal, vsak je moral nato predstaviti in zagovarjati svoj projekt, ostali kolegi pa so imeli vlogo neizprosni kritikov. Že takrat je bilo jasno, kdo od kolegov ima kreativne sposobnosti in kdo se bo ukvarjal s publicistiko in kritiko arhitekture (*smeh*). Oba pedagoška pristopa sta bila zelo inovativna.

V zadnjih letih študija je bilo delo v studiu zabavno in ustvarjalno, vzdušje pa zelo kolegialno, čeprav smo profesorja Ravnikarja videvali bolj malo.

Ste diplomirali pri njem?

Diplomirala sem iz urbanistične tematike, z modeli reševanja prometa v mestih v povezavi z urejanjem javnih prostorov oz. podobe mesta. Preučevala sem kombinacijo dveh pristopov, Lynchevega o mentalni sliki mesta in Kahnovega o vzorcih prometnega gibanja. Takrat sem odkrila, da imajo na Urbanističnem inštitutu SRS zelo bogato knjižnico s številnimi najnovejšimi revijami o arhitekturi in urbanizmu (celo indeksirane članke). Z literaturo mi je pomagal tudi prof. Andrej Pogačnik, ki se je prav tedaj vrnil s podiplomskega študija v Združenih državah Amerike. Žal v tem času v studiu nismo imeli nobenih korektur. Mojo diplomu so profesorji prvič videli na zagovoru.

V kakšnem spominu imate profesorja Ravnikarja?

Prvo leto v seminarju sem delala z njim in sem zelo uživala. Ko je bila naloga končana, mi je celo rekel, da jo sedaj lahko prodam. Če je videl, da je študent pripravljen delati, se mu je zelo posvetil in je tudi spoštoval njegove ideje, če so se mu zdele zanimive. Če pogledam nazaj, mi je bilo kasneje resnično žal, da sem po končanem letniku junija raje šla domov v Skopje, kot da bi ostala in delala v studiu. Septembra, ko sem se vrnila, me ni niti pogledal. Očitno sem ga razočarala, ker sem si privoščila dolge počitnice. Ne vem, mogoče je bilo kaj drugega. Ravnikar je bil vrhunski strokovnjak, žal pa ni maral predavati, sploh ko nas je bilo v predavalnici veliko. Predavanja so bila sicer zelo zanimiva, a kaj, ko so bila le dva- do trikrat letno.

Ste se že v času študija odločili, da se boste ukvarjali z urbanizmom?

Ko sem se odločala za študij v Ljubljani, še nisem mislila, da bom izbrala urbanizem. Po potresu leta 1963 je v Skopju potekala intenzivna promocija nove vizije mesta in urbanističnega načrta Kenza Tangeja. Med nagrajenimi natečajnimi elaborati je bil tudi projekt prof. Edvarda Ravnikarja. V tedanji Jugoslaviji je, kot sem že omenila, ljubljanska šola arhitekture veljala za eno boljših. Imela je bolj »umetniško« zasnovo program, za razliko od ostalih, ki so bile bolj »tehnične«. Program je imel manj tehniških predmetov in več arhitekturnega projektiranja v sklopu tematsko organiziranih studiev. Na začetku študija sta me sicer bolj zanimala notranja oprema in

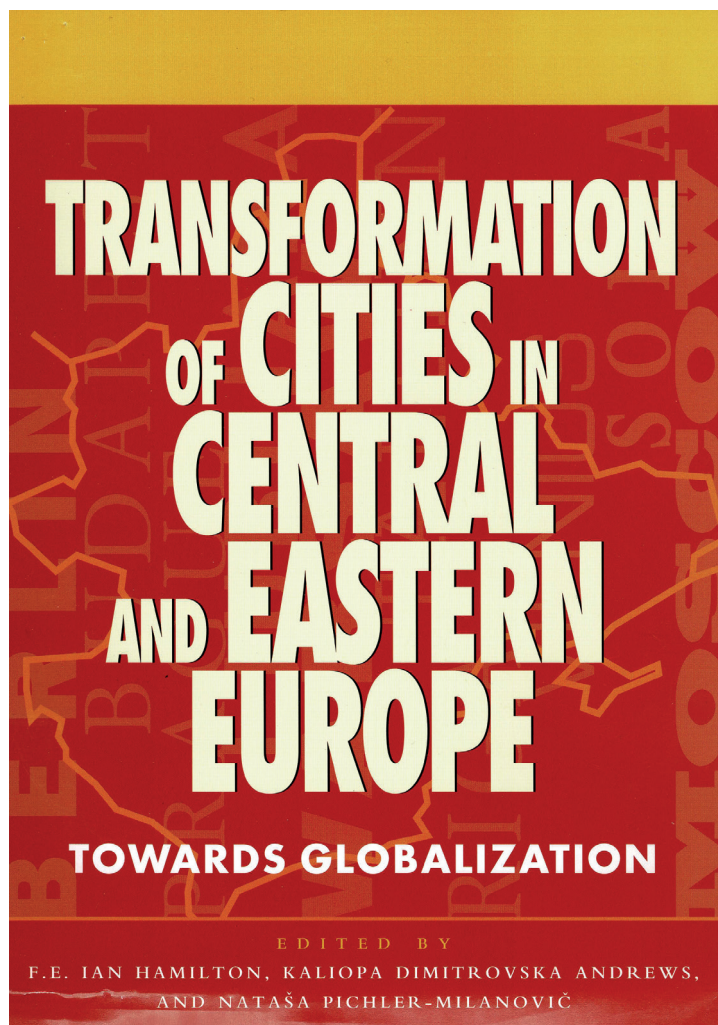

Stanovanjska soseska Bitnje, Kranj, 1984, 1. nagrada, republiški urbanistično-arhitekturni natečaj; posebna nagrada na bienalu makedonske arhitekture, 1985; avtorja: Kaliopa Dimitrovska Andrews in Saša Dalla Valle

interier. Proti koncu študija je kolega Peter Gabrijelčič organiziral skupino mlajših in starejših kolegov za natečaj v Slovenj Gradcu. Takrat sem spoznala svojega prvega moža Jožeta Krisperja - Jodla, štiri leta starejšega od mene, ki je delal skupaj z Edom Ravnikarjem mlajšim. Od takrat smo skupaj naredili veliko natečajnih projektov, in to zelo uspešno. Urbanizem mi je takrat zelo ležal, tako da sem se lotevala vedno več nalog v tej smeri. Tudi nagrade na natečajih so bile v tistem času zelo visoke, spomnim se, da smo za zvišano drugo nagrado (prve niso dodelili) za spominski dom kulture v Bileči kupili novega Volkswagнового golfa. Pripravili smo tudi vso projektno dokumentacijo, a žal do gradnje ni prišlo.

Kakšen je vaš pogled na današnja mesta s perspektive urbanistke?

Če pogledamo Slovenijo in tudi širše, menim, da je največji problem suburbanizacija, ki jo danes, v luči pandemije covid, določeni kolegi celo zagovarjajo, v smislu večje »odpornosti« pozidave (ang. resilient settlement). Suburbanizacija je potratna in neekološka. Rešitev bi lahko bila v njenem preoblikovanju v tako imenovane trajnostne, samozadostne skupnosti s podobo ruralne in/ali urbane *arkadije*. Drugi večji problem so razvrednotena urbana območja v mestih. Pri preobrazbi teh območij bo treba poiskati najustreznejše modele trajnosti, upoštevajoč kontekst prostora in pomen lokacije za razvoj podobe mesta. Slovenska mesta in naseља so tudi del regionalne in globalne konkurenčnosti, in zato morajo veljati za privlačna in ustvarjalna, biti morajo kraji za varne naložbe, ki imajo jasno vizijo in uresničljivo strategijo razvoja. Pri tem je nujno zagotoviti konstruktivno in sinergijsko delovanje vseh deležnikov, vključno z javnostjo. Tu bi se morala država aktivneje vključevati, pripraviti zakonodajni

Monografija *Transformation of Cities in Central and Eastern Europe Towards Globalisation*; Hamilton, F. E. I., Dimitrovska Andrews, K., Pichler - Milanović, N. (ur.), Tokio: United Nations University Press, 2005

okvir in akcijske načrte. Pa ne samo na papirju. V Sloveniji sicer že imamo kar nekaj primerov dobre prakse revitalizacije razvrednotenih območij, sofinanciranih s sredstvi kohezijskih skladov EU. So pa to bolj posamezni projekti. Imamo tudi arhitekturno politiko, ki jo je vlada sprejela leta 2017 in ki določa štiri pomembne stebre udejstvovanja (kakovostna arhitektura, pametna rast, trajnostni razvoj in vključujoča arhitektura), ni pa podatkov o realizaciji predvidenih akcijskih programov za njeno implementacijo.

Ste pri pripravljanju različnih projektov delali v mešanih skupinah?

Večinoma sem delala v mešanih skupinah. Na začetku, pri natečajnih in arhitekturno-urbanističnih projektih, z Jodlom ter Vladom in Majdo Koželj, pozneje s Sašem Dalla Vallejem in Ivanom Staničem. Pri raziskovalnih nalogah sem največ sodelovala z Richardom Sendijem, Barbaro Črnič Mali, Bredo Mihelič in večino kolegov z Urbanističnega inštituta. Pri publicistični dejavnosti ter pripravi vabljenih predavanj in referatov na mednarodnih konferencah oziroma dogodkih je bil moj najzvestejši sodelavec, podpornik in kritik moj soprog Richard.

Ste opazili razliko v delovanju ženske in delovanju moškega? V čem so boljše ženske in v čem moški?

Opazila sem, da imamo ženske bolj razvito empatijo kot moški. Pri ženskah je tudi bolj razvito divergentno razmišljanje. Znamo iskati rešitve v različnih smereh, stvari povezovati med seboj in smo bolj fleksibilne. Moški rešujejo en problem za drugim. In ženske znamo dobro usmerjati ideje. Moški imajo mogoče bolj prebojne, umetniško močne ideje, me pa imamo, vsaj tako se mi zdi, bolj znanstveno pogojeno ustvarjalnost.

Kje se je nadaljevala vaša pot po študiju?

Prvih pet let sem delala v Medicoengineeringu, najprej pri prenovi otorinolaringološke klinike, kaj kmalu pa sem ugotovila, da je predvsem izdelava površinskih načrtov precej dolgočasno delo. Še dobro, da smo vzporedno delali urbanistično-arhitekturne natečajne projekte, da sem lahko zamenjala merilo. Tako me je počasi potegnilo v urbanizem. Že ko sem delala na Medicoengineeringu, sem kot asistentka na študiju krajinske arhitekture sodelovala s profesorjem Pogačnikom. Pozneje, ko sem že delala na Urbanističnem inštitutu SRS, me je povabil v program mladih raziskovalcev in mi omogočil, da sem magistrski študij opravila po individualnem programu, delno v tujini, na Joint Centre for Urban Design v Oxfordu.

Kako pa ste izvedeli za ta program?

Ko smo šli prek British Councila na študijsko potovanje, na ogled novih mest v Angliji, smo se ustavili tudi v Oxfordu, kjer so nam predstavili ta študij. Takoj mi je bil všeč, a sem žal takrat zelo slabo govorila angleško. V gimnaziji sem imela latinščino in francoščino, angleščino pa sem se začela učiti šele na tečajih v času študija. Vseeno sem se vpisala na ta študij. Na začetku je bilo kar težko, saj se še nisem mogla vključevati v debate. Bilo nas je 30 z vsega sveta, različnih strok. Prvi teden so nam dali nalogo, naj načrtujemo zazidavo ob njihovi železniški postaji in naredimo delovno maketo. Takoj so videli, koliko kdo zna, kar je bilo izhodišče za oblikovanje uravnoveženih skupin po pet za delo v seminarju. Potem smo se lotili študija urbanističnega oblikovanja in kvalitativnih urbanističnih kriterijev, ki smo jih obravnavali v seminarskih nalogah v teh skupinah. Vzporedno smo jih uporabljali za izboljšavo individualnih prvotnih urbanističnih zasnov območja ob železniški postaji. Ker je urbanizem multidisciplinarna disciplina, so kot konzultante za reševanje posameznih problematik vabili različne strokovnjake. Povabili so tudi strokovnjaka za promet. Rekli so nam, tega strokovnjaka plačujemo 200 funtov na uro, imate dve uri, da z njim rešite probleme, povezane s prometom. To je bilo odlično.

Kaj vas je še navdušilo pri tem študiju?

Rdeča nit. Program študija je bil zasnovan tako, da so se posamezne vsebine med seboj dopolnjevale in nadgrajevale v koherentno celoto, načrtovanje kakovostnega in odzivnega urbanega okolja. Zelo veliko pozornost pri načrtovanju so namenjali ekonomski učinkovitosti. Na primer, ko sem želela zraven železniške postaje umestiti še avtobusno postajo, so rekli, da to ne gre, saj če nekdo potuje z vlakom, naj potuje z vlakom, kdor potuje z avtobusom, pa naj nadaljuje pot z avtobusom. Upoštevali so kriterij konkurenčnosti, ne pa dobrobiti uporabnika. Ko smo načrtovali posamezne zazidave, smo morali vedno preveriti, ali so planirane ureditve tudi ekonomsko sprejemljive. Uporabljali smo računalniške modele, v katere smo vnesli osnovne podatke, in tako smo hitro izračunali, ali je izjemtvena ureditev izvedljiva in smiselna. V urbanizmu je finančni vidik izjemno pomemben, toda pri nas nimamo mehanizmov, s katerimi bi od investitorjev, ki gradijo na najdonosnejših lokacijah, iztržili del dobička, s katerim bi npr. dvignili kakovost skupnega javnega prostora in/ali omogočili bolj uravnovežen razvoj mesta. Če pogledamo samo Šumi, lokacijo v središču Ljubljane – kaj je od tega monstroznega projekta dobilo mesto? Nič. Pri nas imamo plansko orientiran sistem, v Angliji pa uporabljajo projektno orientiran sistem, ki je bolj fleksibilen in odziven na tržne razmere.

Koliko znanja iz Anglije ste lahko prenesli v Slovenijo?

Kar precej. Žal se je le nekaj malega materializiralo v prostorskih politikah. Veliko sem delala na področju oblikovanja mesta v pogojih tržne ekonomije. Razvila sem metodološko orodje za usmerjanje in kontrolo kakovosti urbanističnega oblikovanja in ekonomske učinkovitosti prostorskih načrtov, uporabno za vsakdanjo urbanistično prakso. Naj za primer navedem območje nekdanje tovarne Rog v Ljubljani, ki jo je kupilo mesto. Ker so morali lastniki po denacionalizaciji poplačati nekdanje lastnike, je bila parcela zelo

»Ljubljana bi morala varovati identiteto posameznih območij, ta mesta v mestu.«

draga. Tudi ekonomska preveritev je pokazala, da je glede na kontekst možne pozidave oz. izrabe precenjena. A sem vseeno zagovarjala njen nakup s strani mesta, ker je šlo za zadnjo privlačno, veliko parcelo v središču mesta, ki bi morala biti v javni funkciji. Takrat smo imeli v mislih prenovo Roga v ljubljanski *Beaubourg*. Tudi aktualni program za revitalizacijo objekta ima podoben namen.

Eden večjih projektov, pri katerem ste sodelovali, je bil strateški prostorski načrt Mestne občine Ljubljana.

Leta 2001 smo se lotili projekta Prostorske zasnove mesta. To je bil neformalni dokument za pripravo Strategije prostorskega razvoja Mestne občine Ljubljana za obdobje do leta 2020. Kakih sto strokovnjakov je pripravljalo strokovne podlage. Proces priprave je bil izredno inovativen, saj je že v fazi zbiranja idej in izhodišč vključeval javnost, in sicer splošno (eseji) in strokovno javnost (prostorski koncept), pa tudi organizacijo problemskih delavnic z občani, izbranimi po namenskem vzorcu. V okviru tega prostorskega načrta je bil narejen celo elaborat za ekonomiko, kjer se je videlo, kaj je izvedljivo in koliko bo to mesto stalo. V okviru projekta sem vodila pripravo strokovne podlage Mesto kot razpoznavna struktura. Definirali smo karakteristična mestna območja, grajena v različnih zgodovinskih obdobjih, ki imajo razpoznavno identiteto ter svoj sistem zazidave in tipologije objektov. Potem bi morali pripraviti čisto preproste priročnike za ta karakteristična območja in na osnovi tega pripravljati projektno dokumentacijo in izdajati dovoljenja. Žal se to ni zgodilo in danes se dogajajo povsem nedopustne stvari. Podoba mesta je zelo pomembna, sploh evropska mesta imajo izjemno bogato arhitekturo, ki jo je treba ščititi, pa ne samo kot kulturno, ampak tudi kot urbanistično dediščino. Ljubljana bi morala varovati identiteto posameznih območij, ta mesta v mestu. Ne bi se smele dogajati pozidave Rožne doline s prevelikimi stavbami na mestu starih vil z velikimi vrtovi, kot se to dogaja zdaj. Ta vzorec se širi še na druga mestna območja, na Mirje, v Trnovo, na Prule ...

»Če s pomočjo skupnih prostorov povežeš ljudi, postane socialna klima sosesk boljša.«

Pojavljati so se začeli tudi apetiti glede pozidave vmesnih prostorov v stanovanjskih soseskah iz šestdesetih in sedemdesetih let. Kako to preprečiti?

Tudi s tem sem se ukvarjala. V letih 1996–1999 smo opravili zelo obsežno raziskavo Kriteriji in metode kompleksne prenove velikih sosesk: Mednarodne primerjave in izhodišča za Slovenijo. V modelu smo upoštevali tri stebre ukrepov, prvi je bil konstrukcijsko-tehnični (predvsem prenova skupnih prostorov in energetska obnova objektov), drugi urbanistično-oblikovalski (izboljšave opremljenosti in kakovosti bivalnega prostora ter podobe soseske) in tretji socioekonomski (aktivno vključevanje stanovalcev v vzdrževanje in upravljanje soseske). Zelo slabo je bilo to, da pri privatizaciji stanovanj oz. objektov niso bolj primerno določevali funkcionalnih zemljišč objektov. Kaj narediti z velikimi atriji in dvorišči, ki so še vedno v lasti mesta/občine? Smiselno bi jih bilo nameniti stanovalcem, da bi si tam uredili skupne prostore, vrtove, morda zimske vrtove ali prostore za igro otrok, druženje starejših. Tako pa so večinoma neizkoriščeni ali zaparkirani. Če s pomočjo skupnih prostorov povežeš ljudi, postane socialna klima sosesk boljša.

Kakšno vlogo ste imeli na svojem področju kot ženska? Ste kdaj čutili kakšne prepreke, je bila zaradi tega zaznavna kakšna prednost?

Nikoli nisem čutila kake razlike, niti v odnosih s kolegi, niti v odnosu do profesorjev, niti potem na delovnem mestu. Tudi v obeh zakonih sem imela veliko podporo partnerjev.

Koliko časa ste preživel v Angliji?

Ko sem delala magisterij, sem hodila v Anglijo za dva ali tri mesece. Ko pa sem nadaljevala z doktoratom, sem šla tja skupaj z otrokoma, ki sta bila takrat stara 9 in 12 let. Živel smo skupaj z mojim takratnim partnerjem in kasnejšim možem Richardom Andrewsom, tudi arhitektom urbanistom. Otroka sta se zelo dobo aklimatizirala, jaz malo manj. Takrat je bila zelo velika gospodarska kriza in je bilo težko dobiti službo. A sem leta 1994 dobila povabilo z Urbanističnega inštituta, kjer sem bila takrat zaposlena, naj se prijavim na razpis za mesto direktorja, vendar se nisem prijavila. Richard me je spodbujal, naj grem, da bo že on poskrbel za otroka, ki sta bila takrat že v gimnaziji. Vedel je tudi, da ne bi bila prav dobra gospodinja in da potrebujem zahtevno delo. Iz Ljubljane so zelo pritiskali in potem sem napisala pismo upravnemu odboru, da bom, če ne bodo sprejeli nobenega od prijavljenih kandidatov, sprejela mesto v. d. direktorja za eno leto. In tako sem ostala direktorica šestnajst let (*smeh*). Z Richardom sva potem vse življenje živela med Anglijo in Slovenijo, on je skrbel za hišo tam, jaz za stanovanje tu, v Ljubljani.

Je vaš mož sodeloval tudi z institucijami v Sloveniji?

Prek Erasmosa je povezal obe fakulteti, svojo University of Central England v Birminghamu in Fakulteto za arhitekturo v Ljubljani, in skupaj so organizirali veliko poletnih delavnic. Spomnim se, da je nekoč pripeljal svojega dekana, in ta je bil presenečen, koliko žensk pri nas deluje v arhitekturi. V Angliji jih je zelo malo, tam je to izrazito moški poklic. V Angliji ženska po rojstvu otroka ostane doma vsaj dve leti. In tam še vedno velja tudi prepričanje, da mora ženska v službo, če moški ne zasluži dovolj. S tem, da je ženska doma, se pokaže, kako uspešen je moški. Pred drugo svetovno vojno je bilo v višjih slojih podobno tudi pri nas, marsikatera ženska si je želela delati, a družbeno to ni bilo sprejemljivo.

Glede na to, da ste vi vseskozi delali, tudi potem, ko sta se rodila otroka, kako ste imeli organizirano življenje?

Na začetku mi je zelo veliko pomagala tašča. Naredila pa sem si tudi zanimiv urnik. Ob sedmi uri zvečer sem šla spat z otrokoma in potem sem ob dveh zjutraj vstala in delala do šestih. Otroka sem potem zavila v odejo in ju nesla v zasebno varstvo k sosedi ali v vrtec, in ob sedmi uri sem bila že v službi. Zelo rada sem delala in tak urnik mi je ustrezal. Po koncu delovnika, ob treh, sem šla po otroka in popoldne smo preživel skupaj.

Ste imeli kakšen hobi, ga imate sedaj?

Delo mi je zelo veliko pomenilo in me tudi neskončno veselilo. Delo je bilo tudi moj hobi. Od malega pa sem igrala klavir, igram ga še sedaj.

Rekli ste, da nikoli niste imeli vizije, da bi bili direktorica. Kaj vas je prepričalo, da ste sprejeli to vlogo?

To mi je pomenilo izziv. V tistem času je bilo zelo malo žensk na odgovornih položajih. V raziskovalnih dejavnostih so ženske zelo težko prišle do direktorskega mesta, navadno so dali ženski priložnost takrat, ko je zmanjkalo denarja in slave, da je reševala nastalo situacijo (*smeh*). Ko sem leta 1994 postala direktorica Urbanističnega inštituta RS, je bila na podobnem položaju samo še ena ženska, Jasna Fišer, direktorica Inštituta za novejšo zgodovino. Smo se pa ženske na direktorskih položajih raziskovalnih institucij, poleg Jasne in mene še Tamara Lah, Lucija Čok in Monika Jenko, zelo hitro

povezale in si pomagale. Redno smo se srečevale in se pogovarjale o novostih, financah, spremembah zakonodaje ... Še danes se dobivamo, ostale smo prijateljice. Na žalost se je Jasna prekmalu poslovila.

Kaj je bilo v času vašega direktorovanja na inštitutu najbolj problematično?

Največji problem je bil, da smo imeli na Urbanističnem inštitutu zelo dobre raziskovalce, ki pa niso imeli formalne izobrazbe, niso imeli doktoratov, kar je pomenilo, da jih za njihovo raziskovalno delo nisi mogel nagraditi in jim dati ustreznega plačila. Druga težava pa je bila v povezovanju raziskovalnega in praktičnega dela. Na inštitutu, ki je imel po takratni prostorski zakonodaji status raziskovalne institucije, nismo mogli več izdelovati projektne in planske dokumentacije, ker je bila to gospodarska dejavnost. Lahko smo pripravljali metodologijo za izdelavo planskih aktov, nismo pa smeli izdelovati samih dokumentov v praksi. To je tako, kot če bi zdravnikom, ki so zaposleni na univerzi in na inštitutih, prepovedali delo na kliniki. Na ministrstvih sem dolgo prosila, naj nam dovolijo ustanoviti gospodarsko družbo kot sestrsko podjetje, da bi lahko raziskovalna dognanja uporabili v planerski praksi, a neuspešno. Na koncu so nekateri sodelavci inštituta ustanovili Urbi, d. o. o., da smo lahko v sodelovanju s tem podjetjem izdelovali planske dokumente in hkrati formalno zadostili zakonodaji. Takrat so mi celo očitali, da sem to naredila zaradi lastne koristi, kar pa je bilo daleč od resnice. Potem so lahko sodelavci inštituta, ki niso imeli formalne podiplomske izobrazbe, prestopili v Urbi, ostali pa smo se dodatno zaposlili za 1 %, da smo lahko obdržali licence. Lahko pa smo delali tudi v tujini. Koncem 90. let je financiranje Inštituta bil velik problem. Od Ministrstva za znanost, šolstvo in šport, kot javni zavod smo dobivali 6FTE, kar je krilo plače šestim raziskovalcem, za ostalih 30, pa smo sredstva dobivali s trga. Potem nam še del trga zaprejo z neprimerno zakonodajo. Bili so težki časi.

Veliko ste delali tudi za Črno goro, bili ste svetovalka za urbanizem. Nam lahko poveste kaj več o tem?

Moje sodelovanje s Črno goro se je začelo že v osemdesetih letih, ko smo dobili projekt izdelave Prostorskega plana občine Titograd in revizije generalnega urbanističnega plana Titograda, kar je bil izjemno velik projekt. Takrat smo pripravili povsem novo metodologijo za planske akte, ki so vključevali razvoj do leta 2000. Potem, 10 let pozneje, so me prek programov UNDP in UN-Habitat še nekajkrat povabili, da sem predavala na temo vplivov globalizacije, demokratične družbe in tržne ekonomije na planiranje. Inštitut je organiziral tudi izobraževalne seminarje za planerje in urbaniste, zaposlene v lokalni upravi. Sodelovali smo v projektni skupini, ki je izdelala prostorski plan Republike Črne gore do leta 2020. Potem so nas

leta 2005 povabili, naj pripravimo Prostorsko-urbanistični plan za mesto Tivat do leta 2020. Na razpisu smo bili najdražji, pa so vseeno izbrali nas, ker so vedeli, da smo neodvisni in neobremenjeni, saj so pri takih projektih pritiski lahko zelo veliki. Pozneje sem vodila tudi pripravo Prostorsko-urbanističnega plana glavnega mesta Podgorice do leta 2020.

Kako vidite prihodnost prostorskega načrtovanja?

V prostorskem načrtovanju v Sloveniji, pa tudi v drugih postsocialističnih državah, lahko opazimo tri obdobja. Prvo obdobje, takoj po osamosvojitvi, je bilo čas popolne deregulacije, ko nihče ni hotel niti slišati o planiranju, ker so ga povezovali s socializmom in komunizmom. Potem – ko so spoznali, da tržna ekonomija oz. trg ne more reševati prostorskih problemov – se je pričelo strateško planiranje. Sedaj, v tretjem obdobju, pa se uveljavlja paradigma trajnostnega razvoja. In danes se mi zdi, da se ta napadalni kapitalski urbanizem malo umirja in da skušamo iti v smeri bolj trajnostnega razvoja in varstva okolja. Dobro je tudi, da so to vrednote Evropske unije in zaveze, ki jih morajo upoštevati vse države. Urbanizem je od nekdaj pomenil prostorizacijo in vizualizacijo družbenoekonomskega razvoja ter kulturnega in tehnološkega napredka. Danes postaja zelo pomembna podoba mest v povezavi z varovanjem naravne in kulturne dediščine ter varstvom okolja.

Še vedno predavate na Novi univerzi?

Predavam na Novi univerzi, na Evropski pravni fakulteti (program Pravo in management nepremičnin), pa tudi na Fakulteti za arhitekturo, na podiplomskem študiju.

Imate kakšen nasvet za mlade arhitektke ali dekleta, ki se odločajo za študij arhitekture?

Pogumno naprej! Študij arhitekture je zelo zanimiv, saj ti odpira veliko različnih poti. Kot arhitekt lahko delaš na področju grafičnega oblikovanja, notranje opreme, arhitekture, urbanizma, prostorskega planiranja. Lahko menjavaš merilo delovanja. To je poklic, v katerem je v ospredju ustvarjalnost. Pomembno se mi zdi tudi prehajanje med teoretičnim in praktičnim delom, med strokovnim in raziskovalnim pristopom. Če ostanem na svojem področju, to pomeni razvoj inovativnih postopkov priprave planskih dokumentov, nadaljevanje dela do realizacije v praksi in nato promocijo oz. publiciranje. Slednje se mi zdi zelo pomembno, saj se tako nove ideje lažje širijo med strokovno javnostjo. To pri nas zelo pogrešam, saj se pri nas zakonodaja neprestano spreminja, in to zelo ad hoc, brez preveritev, brez pilotskih projektov. To je zelo slabo. Prostorsko zakonodajo spreminjamo, preden sploh lahko preverimo, kako se bo obnesla v praksi.

»Urbanizem je od nekdaj pomenil prostorizacijo in vizualizacijo družbenoekonomskega razvoja ter kulturnega in tehnološkega napredka. Danes postaja zelo pomembna podoba mest v povezavi z varovanjem naravne in kulturne dediščine ter varstvom okolja.«